

УДК 338.48

Виговський Дмитро Сергійович

кандидат політичних наук, керівник

Громадська організація «Інститут досліджень соціального капіталу»

Vyhovsky Dmytro

Candidate of Political Sciences, Head of the

Public Organization «Institute of Social Capital Research»

ORCID: 0009-0002-8550-6942

Яковишина Маргарита Сергіївна

старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Національний університет водного господарства та природокористування

Yakovyshyna Marharyta

Senior Lecturer of the Department of

Tourism and Hotel and Restaurant Business

National University of Water and Environmental Engineering

ORCID: 0000-0002-8447-6510

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНИХ ШЛЯХІВ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF CULTURAL ROUTES OF EUROPE: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Анотація. *Стаття присвячена аспектам сучасної культурної політики ЄС, які пов'язані із розвитком культурного туризму, що в перспективі можна буде використати в умовах України. З'ясовано, що на зростання інтересу туристів до історико-культурної спадщини велике значення має реалізація програми «Культурні маршрути» від Ради Європи. В умовах сьогодення сприяння міжкультурному діалогу та культурній*

співпраці має ключове значення у формуванні гармонійного суспільства на основі взаємної поваги та розуміння. На даний час «Культурні маршрути» є розвиненою мережею туристичних шляхів. Розширена часткова угода про культурні маршрути Ради Європи забезпечує розвиток, сертифікацію та просування поточних 47 сертифікованих культурних маршрутів Ради Європи та допомагає поширювати спільні цінності Європейського Союзу для просування транснаціональної культурної співпраці та збереження європейської ідентичності. Серед основних пріоритетів програми «Культурні маршрути» виділені популяризація культурної спадщини та відповідальний підхід до сталого туризму. У статті наведені дані щодо фінансування проєктів з розвитку культурного туризму, зроблений огляд міжнародних координаційних заходів, що висвітлюють результати роботи Європейського інституту культурних маршрутів щодо розробки сертифікаційних циклів, реалізації стратегії видимості культурних маршрутів, організації спеціалізованих консультаційних зустрічей, навчальних семінарів та участі в церемоніях сертифікації, конференціях. Завдяки правильно організованому інформаційному супроводу під час подорожей культурні маршрути успішно представляють спадщину різних країн Європи та яскраво демонструють її важливість для спільної європейської історії та ідентичності. На даний час програма «Культурні маршрути Ради Європи» стала престижним знаком якості, визнаним у всій Європі та за її межами. Її успішна методологія та процедура сертифікації гарантують досконалість, інноваційність та високі стандарти якості туристичних послуг.

На даний час 47 сертифікованих «Культурних маршрутів Ради Європи» охоплюють широкий спектр тем, дотичних до мистецтва, архітектури, релігійної спадщини, видатних європейських діячів мистецтва, музики та літератури та наукової спадщини. Культурні маршрути нині перетворились на зростаючі європейські транснаціональні

мережі з понад 3500 інституційними членами з кількох десятків держав, які забезпечують синергію між національними, регіональними та місцевими органами влади та їх стейкхолдерами, заохочуючи до сталого культурного туризму.

Ключові слова: культурні маршрути, туризм, культурна спадщина, культурна співпраця, регіон, розвиток, економіка, фінансування проєктів.

Summary. *The article is devoted to the aspects of the current cultural policy of the EU, which are related to the development of cultural tourism, which in the future can be used in Ukraine. It was found that the implementation of the "Cultural Routes" program from the Council of Europe is of great importance for the growth of tourists' interest in historical and cultural heritage. In today's conditions, the promotion of intercultural dialogue and cultural cooperation is of key importance in the formation of a harmonious society based on mutual respect and understanding. Currently, "Cultural Routes" is a developed network of tourist routes. The Extended Partial Agreement on Cultural Routes of the Council of Europe provides for the development, certification and promotion of the current 47 certified cultural routes of the Council of Europe and helps to spread the common values of the European Union to promote transnational cultural cooperation and preserve the European identity. Popularization of cultural heritage and a responsible approach to sustainable tourism are among the main priorities of the "Cultural Routes" program. The article provides an overview of international coordination activities highlighting the results of the work of the European Institute of Cultural Routes regarding the development of certification cycles, the implementation of the visibility strategy of cultural routes, the organization of specialized consultation meetings, educational seminars and participation in certification ceremonies, conferences. Thanks to well-organized information support during travel, cultural routes represent the heritage of different*

European countries and demonstrate its importance for the common European history, heritage and identity. Currently, the "Cultural Routes of the Council of Europe" program has become a prestigious mark of quality, recognized throughout Europe and beyond. Its successful methodology and certification procedure guarantee excellence, innovation and high quality standards of tourist services.

There are currently 47 certified "Cultural Routes of the Council of Europe" covering a wide range of topics related to art, architecture, religious heritage, outstanding European figures of art, music and literature and scientific heritage. Cultural routes have now evolved into growing European transnational networks with more than 3,500 institutional members, crossing 46 Council of Europe member states and beyond, ensuring synergy between national, regional and local authorities and their stakeholders, promoting sustainable cultural tourism.

Key words: *cultural routes, tourism, cultural heritage, cultural cooperation, region, development, economy, project financing.*

Постановка проблеми. На даний час міжнародний туризм є одним із важливих видів економічної діяльності у світі, оскільки його вплив на розвиток суспільства стає дедалі очевиднішим. На формування туристичної пропозиції будь-якого регіону істотно впливає наявність природних та історико-культурних ресурсів на його території. Нині світова спільнота приділяє значної уваги розвитку культурного туризму. Успіх реалізації проєктів культурного туризму сильно залежить від активної позиції місцевої влади та громади, розумного використання культурно-історичної спадщини, фінансування, а також міжнародної співпраці. З метою забезпечення ефективної туристичної діяльності в Україні важливим є огляд міжнародного досвіду та вибір найкращих практик для впровадження в умовах нашої країни. Завдяки своїй програмі Рада Європи

пропонує модель транснаціонального культурного та туристичного менеджменту та забезпечує синергію між національними, регіональними та місцевими органами влади та широким колом асоціацій та соціально-економічних учасників. Тому необхідно провести огляд заходів, реалізованих у рамках даної програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність різних напрямків туристичної діяльності підтверджується наявністю широкого спектру наукових досліджень, висвітлених у багатьох публікаціях. Усі автори підкреслюють важливе значення культурної спадщини у розвитку туризму, налагодження міжкультурної співпраці, взаєморозуміння та побудови мирного суспільства. Зокрема, у своїй статті Наталія Панків та Олена Гаврилишин досліджували сучасний стан та основні проблеми збереження і використання культурної спадщини для розвитку туризму в Україні, зробили оцінку культурної спадщини території України. Вони підтвердили тезу, що культурна спадщина стає новим чинником економічного та духовного життя в нашій державі, виконуючи політичну, економічну, соціальну і духовну функції [4].

Характеристику культурного Шляху Via Regia у межах Рівненської області та досвід проєкту TExTOUR, який впроваджується в Україні, розглянула Олена Шершньова [7].

Дичковський С. І. у своїй праці розглядав проблеми взаємодії культури і туризму, зокрема підкреслив важливість популяризації соціокультурних практик сучасного туризму в контексті сталого розвитку [1]. Валентина Олійник окреслила загальні тенденції розвитку екскурсійного туризму в Україні, який допомагає краще пізнати історію, культуру та природу країни, та зазначила, що він є найбільш прибутковим напрямком [2].

Аналіз та систематизація міжнародного досвіду у підтримці туристичних ініціатив регіонів потребує додаткового вивчення.

Мета дослідження: оцінити можливості та перспективи розвитку культурних маршрутів Ради Європи на теренах України. Для досягнення поставленої мети були окреслені **завдання:** зробити огляд міжнародних координаційних заходів, що висвітлюють результати функціонування культурних маршрутів, зробити аналіз перспектив впровадження найбільш успішних практик на теренах України.

Матеріалом для публікації став Звіт діяльності у рамках програми «Культурні маршрути» від Ради Європи за 2023 рік та Програма реалізації проекту «Соціальні інновації та технології для сталого зростання через розвиток культурного туризму» – «TEhTOUR» [8; 5]. В процесі дослідження було використано наукові методи: теоретичного узагальнення та аналізу.

Виклад основного матеріалу. У 1987 році Рада Європи започаткувала програму «Культурні маршрути Ради Європи». Для забезпечення більш тісної співпраці та просування програми серед держав-членів Ради Європи було створено Розширену часткову угоду про культурні маршрути Ради Європи (англ. The Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes of the Council of Europe, ERA). Штаб-квартира програми «Культурні маршрути» Ради Європи розташована в Люксембурзі в абатстві Ноймюнстер. Україна офіційно приєдналася до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи (ERA) 30 березня 2021 року [6].

Програма «Культурні маршрути» тісно співпрацює з різними міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, Європейський Союз, ЮНЕСКО, Всесвітня туристична організація UN Tourism, ОЕСР та ОЕІ. Термін «Культурний маршрут» описує особливу інноваційну концепцію подорожі, в рамках якої формується унікальний туристичний продукт, який тематично об'єднує різноманітні пам'ятки та цікаві дестинації у різних країнах. У визначенні Ради Європи культурний маршрут

представлено як «проект співпраці у галузі культури, освіти та туризму, спрямований на розробку та просування одного або кількох маршрутів, побудованих на історичному маршруті, культурній концепції, відомій історичній особі або явищі транснаціонального значення з метою налагодження розуміння та поваги спільних європейських цінностей». Варто зазначити, що слово «маршрут» у даному контексті використовується для позначення мережі географічних областей, які мають спільну тему, приймаючи різні форми відповідно до ідентичності кожного місця чи території [3].

З метою сприяння обміну у рамках програми «Культурні маршрути Ради Європи» у 2012 році було створено «Мережу університетів для досліджень культурних маршрутів» (University Network for Cultural Routes Studies), до якої увійшли університети, що працюють у сфері збереження та просування культурної спадщини і розробляють програми сертифікації. Сфери компетенції даних університетів: управління культурною спадщиною; управління культурними маршрутами; інтерпретація спадщини; туризм; культурний туризм; економіка туризму; географія туризму; показники культурного туризму; туристична уява; залучення та відповідальність місцевих громад; місцевий розвиток через туризм; права на загальні блага; соціологія; етнологія [8].

На даний час членами «Університетської мережі дослідження культурних маршрутів» є 10 університетів: Люксембурзький університет (Люксембург), IREST (Франція), університет Барселони LABRAC (Іспанія), Болонський університет CAST (Італія), Міжнародний інститут Айронбрідж, Бірмінгемський університет (Велика Британія), Бедфордширський університет INTOUR (Великобританія), університет Лаваля IPAC (Канада), Санкт-Петербурзький державний університет культури і мистецтв, група університетів Компостела, італійсько-швейцарський університет USI (Швейцарія) [9].

Для того, щоб мати право на сертифікацію Радою Європи, культурний маршрут повинен відповідати певним критеріям. Згідно нової резолюції від 2023 року CM/Res(2023)2 процедуру повторної сертифікації Культурні маршрути Ради Європи повинні проходити кожні 5 років. Раніше, згідно резолюції 2013 року, сертифіковані культурні маршрути з метою оцінки відповідності критеріям сертифікації проходили процедуру повторної сертифікації кожні 3 роки [8].

На кінець 2023 року було сертифіковано 47 «Культурних маршрутів Ради Європи», які охоплюють різноманітні теми, пов'язані із мистецтвом, архітектурою, ландшафтами, релігійною спадщиною, видатними європейськими діячами в галузі мистецтва, музики та літератури, а також науковою спадщиною. Кожний культурний маршрут має різні виміри: географічний, економічний, історичний, культурний, соціальний тощо. Перлік сертифікованих маршрутів: Паломницькі маршрути Сантьяго-де-Компостела (The Santiago De Compostela Pilgrim Routes), Ганза (The Hansa), Маршрут вікінгів (The Viking Routes), Віа Франчігена (The Via Francigena), Маршрути Ель-Легадо Андалусії (The Routes of El Legado of Andalusi), Шлях фінікійців (The Phoenicians' Route), Піренейський залізний шлях (The Iron Route in the Pyrenees), Європейські шляхи Моцарта (European Mozart Ways), Європейський шлях єврейської спадщини (The European Route of Jewish Heritage), Маршрут Святого Мартина Турського (Saint Martin of Tours Route), Місця Клюнінського абатства у Європі (The Cluniac Sites in Europe), Маршрути оливкового дерева (The Routes of the Olive Tree), Маршрут Віа Регія (The Via Regia), Трансроманіка (Transromanica), Маршрут Ітер Вітіс (The Iter Vitis Route), Маршрут європейських кладовищ (European Cemeteries Route), Стежки доісторичного наскального мистецтва (Prehistoric Rock Art Trail), Європейський маршрут історичних термальних міст (European Route of Historical Thermal Towns), Маршрут шляхів святого Олава (The Route of

Saint Olav Ways), Європейський шлях кераміки (The European Route of Ceramics), Європейський шлях мегалітичної культури (The European Route of Megalithic Culture), Маршрут Гугенота та Вальденса (The Huguenot and Waldensian Trail), Шлях АТРИУМ (The ATRIUM Route. ATRIUM – Architecture of Totalitarian Regimes in Europe’s Urban Memory), Мережа модерну (Réseau Art Nouveau Network), Віа Габсбург (Via Habsburg), Дунайський винний шлях римських імператорів (Route of the Roman Emperors’ and the Wine in the Danube), Європейські шляхи імператора Карла V (European Routes of Emperor Charles V), Шлях дестинацій спадщини Наполеона (Destination Napoleon – The Route of Towns with Napoleonic Heritage), Слідами Роберта Луїса Стівенсона (In Robert Louis Stevenson’s Footsteps), Укріплені міста регіону Гранде (Fortified Towns of the Grande Region), Маршрути імпресіоналізму (Impressionisms Routes), Європейський шлях індустріальної спадщини (European Route of Industrial Heritage), Стежка «залізної завіси» – ЄвроВело 13 (Iron Curtain Trail – EuroVelo13), Дестинації Ле Корбюзьє: архітектурні набережні (Le Corbusier Destinations: Architectural Promenades), Визвольний шлях Європи (Liberation Route Europe), Шляхи Реформації (Routes of Reformation), Європейський шлях історичних садів (European Route of Historic Gardens), Віа Ромеа Германіка (Via Romea Germanica), Маршрут Енея (Aeneas Route), Маршрут Алвара Алто (Alvar Aalto Route), Шлях Кирила і Мефодія (Cyril and Methodius Route), Європейський шлях д'Артаньяна (European Route d'Artagnan), Дунайський шлях залізної доби (Iron Age Danube Route), Маршрут історичних кафе (Historic Cafés Route), Маршрут європейських казок (European Fairy Tale Route), Маршрут письменниць (Women Writers Route), Перегонові стежки (Transhumance trails) [9].

Кожен Культурний маршрут Ради Європи являє собою певну асоціацію, яка об'єднує кількох європейських стейкхолдерів, юридично

заснованих в одній із держав-членів Ради Європи, які можуть бути представниками з державних структур, так і з приватного сектору.

Учасники від України доєдналися до мережі таких культурних шляхів Ради Європи, як: Шлях фінікійців, Європейські шляхи Моцарта, Європейський шлях єврейської спадщини, Via Regia, Європейський маршрут історичних термальних міст, Мережа модерну, Ітер Вітіс, Європейський шлях індустриальної спадщини, Європейський шлях історичних садів, Європейський шлях кераміки [9]. У таблиці 1 наведена кількість офіційних учасників мережі культурних шляхів від України.

Таблиця 1

Розподіл офіційних учасників мережі Культурних шляхів Ради Європи від України за маршрутами

Культурні маршрути	Види учасників за напрямками діяльності						Разом
	ГО / ЗК	ОС	МА	ДП / НПП	ТС	МЗ	
Шлях фінікійців	1	-	-	-	-	-	1
Європейські шляхи Моцарта	1	-	-	-	-	-	1
Європейський шлях єврейської спадщини	1	-	-	-	-	-	1
Via Regia	6	3	4	1	2	6	22
Європейський маршрут історичних термальних міст	-	-	1	-	-	-	1
Мережа модерну	1	-	-	-	-	-	1
Ітер Вітіс	1	-	-	-	-	-	1
Європейський шлях індустриальної спадщини	1	-	-	-	-	-	1
Європейський шлях історичних садів	-	-	-	1	-	-	1
Європейський шлях кераміки	-	-	-	-	-	1	1
Всього	11	3	5	2	2	7	29

Умовні позначення: ГО/ЗК – Громадські організації / заклади культури, ОС – об'єкти спадщини, МА – місцеві адміністрації, ДП/НПП – дендропарк / національний природний парк, ТС – туристичні стейкхолдери, МЗ – музеї

Джерело: складено авторами на основі Cultural Routes Database [9]

Від України найбільша кількість офіційних учасників мережі культурних шляхів Ради Європи представлена у маршруті Via Regia.

Культурний маршрут Via Regia є найстарішим і найдовшим шляхом між Східною та Західною Європою, який угородовж останніх двох століть був популярним маршрутом для різних мандрівників, торговців і солдатів, та справив істотний вплив на історію та культуру Європи [10].

На території України до маршруту Via Regia входять Житомирська, Рівненська, Львівська, Волинська і Київська адміністративні області. Серед учасників варто виділити: Рівненський обласний краєзнавчий музей, Історико-культурний комплекс «Замок Радомисль», Національний природний парк «Прип'ять-Стохід», Державний історико-культурний заповідник м. Острога, Рівненську міську раду, Городоцьку міську раду, Дубенську міську раду, Державний історико-культурний заповідник Дубно, Асоціацію культурно-мистецьких центрів «Віа Регія Україна», Городоцьку районну державну адміністрацію, Володимир-Волинський історичний музей, Бродівський історико-краєзнавчий музей, Спілку сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [9; 10].

Розширена часткова угода про культурні маршрути Ради Європи (ЕРА) сприяє більшій обізнаності про зв'язки між культурами в Європі та за її межами, між спадщиною, культурним і сталим туризмом та економічним розвитком. Представником ЕРА в Україні з 2021 року є Міністерство культури та інформаційної політики України [3].

Щороку з метою популяризації Культурних маршрутів Ради Європи проходять заходи, що стосуються 5 пріоритетних сфер їх діяльності:

1. Співпраця в галузі досліджень і розробок
2. Зміцнення пам'яті, історії та європейської спадщини
3. Культурні та освітні обміни для молодих європейців
4. Сучасні культурно-мистецькі практики
5. Культурний туризм і сталий культурний розвиток [8].

Нами були відібрані активності за даними пріоритетними сферами, проведені упродовж 2023 року в рамках програми культурних маршрутів Ради Європи, досвід яких в перспективі можна використати в Україні.

1. Співпраця в галузі досліджень і розробок.

Маршрут європейських казок. 26 жовтня 2023 року пройшла міждисциплінарна конференція «Landscapes of the Imagination», яка була присвячена «фантастичним ландшафтам» в казках і дитячій літературі. У програмі конференції були сесії «Пейзажі та довкілля» та сесії «Пейзажі та уява», які викликали жваве обговорення серед присутніх на заході учасників: студентів, митців, викладачів і діячів культури [8].

Європейський шлях історичних садів. У липні 2023 року вийшло друком видання «Зелений вісник», у якому зібрані доповіді з V Форуму європейських історичних садів, що відбувся у Будапешті у вересні 2022 року. Підкреслюється важливе значення збереження садового мистецтва [8].

Паломницькі маршрути Сантьяго-де-Компостела. Упродовж вересня – листопада 2023 р. на території Вінницької та Хмельницької областей України реалізовувався грантовий проєкт «The Way must go on», який мав на меті дослідити нематеріальну спадщину (зокрема, гастрономічну) 11 громад на маршруті Camino Podolico. В рамках проєкту були здійснені експедиції до кожної з громад. У результаті вийшов двомовний гастрономічний каталог маршруту, до якого увійшли рецепти понад 20 страв, які місцеві жителі вважають своїм живим надбанням; На YouTube-каналі Camino Podolico опубліковано 11 відео про кожну із громад та зроблено 200 фото [8].

Місця Ключінського абатства у Європі. Упродовж 22-24 травня 2023 р. відбувся науковий семінар Європейських культових об'єктів, метою якого було визначити внесок Ключінського абатства у розбудову сучасної Європи та підібрати відповідні колективні засоби розміщення в якості

прикладів. Протягом роботи наукового семінару відбулися технічні екскурсії об'єктами спадщини та конференції, у яких взяли участь 100 представників культових об'єктів із 8 країн Європи [8].

Європейський шлях мегалітичної культури. У березні 2023 року у Альберсдорфі (Німеччина) відкрився новий музей – «Будинок кам'яної доби», який демонструє результати останніх наукових досліджень кам'яної доби у Північній Німеччині, зосереджуючись на найпівнічнішому німецькому регіоні Шлезвіг-Гольштейн. Відвідувачам пропонується дослідити «мегалітичні маршрути» в регіоні Дітмаршен [8].

Стежка залізної завіси ЄвроВело 13. У жовтні 2023 в Туреччині відбулась конференція «EuroVelo & Cycling Tourism», яка зібрала близько 270 професіоналів у сфері велосипедного спорту, туризму та культурної спадщини з 33 різних країн Європи. Досліджуючи тему «Велоспорт: новий погляд на спадщину», конференція заохотила учасників розглянути роль велоспорту у формуванні культурної та природної спадщини та обмінятися передовим досвідом та інноваційними підходами. Під час відкриття конференції EuroVelo & Cycling Tourism Conference була організована церемонія сертифікації культурного маршруту Ради Європи «EuroVelo 13 – шлях залізної завіси» [8].

2. Зміцнення пам'яті, історії та європейської спадщини.

Маршрут ATRIUM. Запуск цифрової платформи ATRIUM, яка надає доступ до архітектурної спадщини ATRIUM і пов'язаної з нею культурної спадщини, зокрема, бібліотеки та колекції фотографій. У даному цифровому каталозі зібрана детальна інформація про архітектуру, авторів, історичний період, будівельно-стилістичні характеристики об'єктів спадщини тощо, що дозволяє здійснювати віртуальні подорожі спадщиною та створювати цифрові культурні продукти [8].

Маршрут європейських кладовищ. Упродовж 2023 року у кількох містах Європи втілювався проєкт «Дерево миру»: Марібор (Словенія),

Будапешт (Угорщина), Кіфісія (Греція), Галіфакс (Великобританія). Метою проекту було посадити «дерево миру» на якомога більшій кількості різних європейських кладовищ. Дерево, яке символізує життя, яке може рости і поширюватися, щоб дати притулок і спокій тим, хто цього потребує. Дерево, яке нагадуватиме людям про важливість миру та примирення та поширюватиме послання «Живи в мирі, щоб спочивати з миром!» [8].

Маршрут Кирила та Мефодія. Упродовж 3-5 липня 2023 року у Словаччині відбувся Міжнародний фестиваль «Нітра, дорога Нітра», який відвідали більше 10 000 осіб [8].

Європейський шлях кераміки. Запуск цифрової платформи TECHNÉ, спрямованої на популяризацію Європейського шляху кераміки за допомогою цікавих оповідей. Платформа використовує інноваційні технології оцифрування, щоб залучити митців, туристів, та інших людей, які цікавляться культурною спадщиною. Дана цифрова платформа містить пропозиції у сфері культурного та сталого туризму, пов'язаного з керамікою, експертні оцінки, аудіовізуальні матеріали тощо [8].

Європейський шлях єврейської спадщини. Упродовж січня – листопада 2023 року по всій Європі у різні дати проходили Європейські дні єврейської культури (EDJC). Це щорічна подія, присвячена багатій єврейській культурній спадщині Європи, яка включає такі заходи, як виставки, лекції, вистави та екскурсії, що залучають різноманітну аудиторію. Завдяки співпраці між установами культури, єврейськими громадами та неурядовими організаціями розширюються міжкультурні зв'язки, популяризується культурне розмаїття [8].

Маршрути оливкового дерева. Відзначення свята Всесвітнього дня оливи, яке проходило останні 3 роки (2021, 2022, 2023) у містах: Сельва (Іспанія), Каламата (Греція), Бобадела (Португалія), Мане (Франція). До організації урочистостей долучились різні учасники, зокрема: Муніципалітет Сельви, Центр екологічної освіти Каламати, Музей

Салагон-Мане, Музей оливкової олії Бобадела. Усі заходи демонстрували різноманіття традицій, пов'язаних зі спадщиною оливкового дерева та продукції з нього, яка відрізняється від країни до країни. Крім того, під час святкування були проведені акції з підвищення обізнаності про захист навколишнього середовища (оливкові ландшафти, багаторічні оливкові дерева) [6].

Стежки доісторичного наскального мистецтва. 2023 року завершено розробку Європейського паспорту наскального мистецтва, який є результатом протоколу «Території, об'єднані першим мистецтвом», що поєднує доісторичну спадщину, а також міста, селища та людей із трьох країн, які працюють над збереженням мистецтва палеоліту (Франція, Іспанія та Португалія). Це рекламний інструмент, який дозволяє мандрівникам, які пред'являть даний паспорт під час візиту до 32 пам'яток палеолітичних наскельних мистецтв, отримати знижки, а також безкоштовний вхід. Розроблено друковану версію паспорту для штампів та додаток для онлайн-реєстрації візитів [8].

Європейський маршрут історичних термальних міст. Проведення конференції з нагоди відзначення Європейського дня термальної спадщини у жовтні 2023 року. Під час даного заходу висвітлюються певні аспекти одного з міст, яке знаходиться на даному маршруті [8].

Трансроманіка. У 2023 році вдруге відбулося відзначення загальноєвропейського дня Transromanica, під час якого пройшла демонстрація 11 коротких відео «Transromanica in...» перед видатними об'єктами спадщини, щоб популяризувати романське мистецтво та архітектуру [8].

Маршрут історичних кафе. 30 червня 2023 року пройшла конференція «Historic Cafés Route – матеріальна та нематеріальна спадщина», на прикінці якої підписано меморандум про взаєморозуміння між Культурними маршрутами, що проходять через П'ємонт і Турін, з

метою об'єднання культурних маршрутів у регіоні П'ємонті для популяризації пам'яті, історії, європейської спадщини та культурного туризму. За цю діяльність Маршрут отримав нагороду «Найкраща практика культурних маршрутів Ради Європи 2023» [8].

3. Культурні та освітні обміни для молодих європейців.

Європейські шляхи Моцарта. Протягом 2023 року розроблений пісенник Моцарта для дітей з метою зробити особистість В. А. Моцарта, його життя та творчість, а також його унікальну європейську актуальність відчутною та доступною для дітей та молоді [8].

Шлях дестинаціями спадщини Наполеона. У 2023 році була розроблена настільна гра «Napoleão Bonaparte: o princípio do fim», до створення якої долучились тринадцять муніципалітетів, які розташовані на історичному маршруті лінії Торреш-Ведраш. Це сімейна гра, яка стимулює пізнавальні здібності дітей та молоді, одночасно є чудовим навчальним інструментом для вчителів, який заохочує допитливість та розвиває логічне і критичне мислення у дітей [8].

Європейський шлях індустріальної спадщини. Упродовж серпня 2023 року у Берліні (Німеччина) відбулась Європейська літня школа індустріальної спадщини «Індустріальна спадщина та стійкість», під час якої 17 іноземних студентів з різних навчальних курсів обирали та вивчали об'єкти промислової спадщини для своєї майбутньої роботи [8].

Культурний маршрут Ітер Вітіс. Упродовж шести місяців 2023 року у Греції був реалізований пілотний проєкт з дітьми віком від 3 до 5 років, під час якого вихованці дитячого садку досліджували традиції виноробства: через археологію, мистецтво, цифрові додатки, музику, танці діти відкрили для себе магію виноробства як частину місцевої традиції. Вони також зустрічалися з виробниками вина, відвідали виноробні та навіть створили власне вино [8].

Маршрут Шляхами Святого Олава. Упродовж 2023 року відбулась 7-денна піша конференція «Пілігрим іде заради миру» на кордоні між Швецією та Норвегією. Кожен день мав різну тему, і під час прогулянки науковці та студенти вели діалог про війну, миротворчість, інклюзивність, довіру, права людини та свободу слова [8].

4. Сучасні культурно-мистецькі практики.

Маршрут імпресіонізму. Улітку 2023 року по всій Франції був організований конкурс фотографії та живопису, під час якого художники та фотографи намагалися створити оригінальний витвір мистецтва на місці, пов'язаному з архітектурною спадщиною, ландшафтами або життям відомих осіб. Було проведено виставку найкращих робіт, щоб продемонструвати туристичні та культурні напрямки Франції [8].

Залізний шлях у Піренеях. Упродовж 2023 року був проведений перший транскордонний фотоконкурс «Залізо крізь віки». Зібрані матеріали будуть продемонстровані на пересувній виставці у 2024 році, яка повинна бути представлена на усіх локаціях [8].

5. Культурний туризм і сталий культурний розвиток.

Маршрут Алвара Аалто. Використання технології доповненої реальності для візуалізації неіснуючих будівель. Доповнена реальність дозволяє відвідувачам на екранах своїх мобільних пристроїв бачити 3D-моделі різних споруд, наприклад, нереалізованої вежі Аалто в Ювяскюля та знесеної лісопилки у Варкаусі [8].

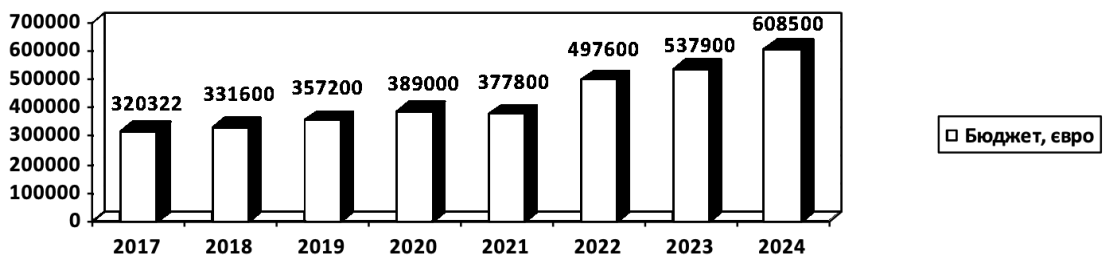
Європейські шляхи імператора Карла V. Створення онлайн-платформи «Місце зустрічі», яка є генератором ідей і дозволяє обмінюватися ресурсами для налагодження співпраці між партнерами, які беруть участь у здійсненні заходів під егідою «Шляхів Карла V» [8].

Перегонові стежки. У 2023 році пройшов сертифікацію даний маршрут, в основі якого лежить історичний маршрут тваринництва, який починається у французьких Піренеях (озеро Буюз, Ангострина, Вільнев-де-

Ескальдес) і закінчується в монастирі Сантес-Креус-і-Поблет у Куніті в Іспанії. Були організовані логістичні заходи з супроводу пастуха під час перегону 120 кіз. На даному шляху у 39 муніципалітетах було проведено майстер-класи з виробництва сиру та вовни. Учасниками дійства були місцеві жителі та гості з усієї Каталонії та Франції [8].

Маршрут письменниць. Упродовж 2023 року до Міжнародного жіночого дня було проведено транскордонну літературну прогулянку «Сміливі та без кордонів» (англ. Bold and Borderless), присвячену видатним жінкам, які продовжували свою літературну кар'єру в Горіції та Новій Горіці на італійському та словенському сторонах кордону. Жінки-письменниці, журналістки, викладачі та перекладачі зробили вагомий внесок у культурний та інтелектуальний ландшафт регіону. З численними відвідувачами поділилися історіями та уявленнями про їхні життя, їхні особисті випробування та кумедні історії. З цієї нагоди також видано буклет [8].

Сертифіковані Культурні маршрути Ради Європи отримують фінансування з різних джерел (пряме та непряме фінансування Європейського Союзу, регіональні фонди тощо). На рисунку зображена динаміка виділення коштів на втілення проєктів в рамках культурних маршрутів Ради Європи.

Рис. 1. Динаміка фінансування активностей програми культурних маршрутів з бюджету Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи

Джерело: [8]

Для просування історико-культурної спадщини на теренах України у межах культурних шляхів розробляється низка грантових проєктів. Зокрема, варто згадати грантовий проєкт TExTOUR, в рамках якого розробляється стратегія розвитку культурного туризму у межах культурного шляху Via Regia на території Рівненщини, що фінансується Європейським Союзом в рамках програми досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації виступає виконавцем заходів проєкту TExTOUR в Рівненській області, його бюджет складає 51 875,00 євро, що покриває 100 відсотків витрат на заходи в рамках проєктної діяльності [5].

Проєкт TExTOUR був нагороджений премією Best Practices Awards 2022 у когорті п'яти Культурних маршрутів, які продемонстрували кращі практики Культурних маршрутів Ради Європи для просування спільної культурної спадщини Європи. Зокрема, в рамках TExTOUR було розроблено нову стратегію культурного туризму на Рівненщині під час війни [11].

Варто додати, що найбільша концентрація об'єктів культурного надбання відмічається у Львівській області та Києві [4]. Тому дані регіони повинні проводити більшу активність у просуванні концепції культурних шляхів серед різних інституцій та організацій з метою їх залучення до популяризації історико-культурного надбання нашої держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, упродовж 2023 року країни-учасниці ЕРА організували низку масштабних заходів для просування Культурних маршрутів на своїх територіях. В контексті організації досліджень щодо розвитку культурних маршрутів найбільш дієвими є наукові конференції та семінари, на яких можна обмінятися досвідом та розробити спільну програму дій («Співпраця в галузі досліджень і розробок»). За напрямком «Зміцнення пам'яті, історії та європейської спадщини» ефективними є масові заходи для населення,

зокрема фестивалі, святкування Днів Європи, створення інформаційних цифрових платформ. Студентська молодь є активною під час навчання, тому необхідно більш широко впроваджувати культурні, освітні обміни та програми мобільності. Серед сучасних культурно-мистецьких практик для просування та популяризації культурних маршрутів серед широких верств населення ефективними є різноманітні мистецькі конкурси, зокрема, часто використовуються фото-конкурси, які здатні залучити велику аудиторію.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зробити аналіз фінансування окремих проєктів з культурного туризму за регіонами та дослідити кореляційний зв'язок між потоком туристів та реалізованими заходами з просування туризму.

Література

1. Дичковський С. І. Культурний туризм індустріальної епохи: глобальні та локальні перспективи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 2. С. 17-26.
2. Олійник В. Сучасний стан та перспективи розвитку екскурсійного туризму. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*. 2023. № 845. С. 5-11. doi: <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.5-11>.
3. Культурні маршрути Ради Європи : практичний посібник. Міністерство культури України. Київ, 2018.
4. Паньків Н. Є., Гаврилишин О. М. Вплив культурної спадщини на розвиток туризму в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6, Том 1 (300). С. 212-224. doi: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6-34>.
5. Про Програму реалізації проєкту «Соціальні інновації та технології для сталого зростання через розвиток культурного туризму» – «TEhTOUR» на 2021-2024 роки. *Рівненська обласна державна*

- адміністрація : офіційний вебсайт. URL: <http://surl.li/scfps> (дата звернення: 28.03.2024).
6. Україна офіційно приєдналася до Угоди про культурні маршрути Ради Європи. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-oficijno-priyednalasya-do-ugodi-pro-kulturni-marshruti-radi-uevropi> (дата звернення: 30.03.2024).
  7. Шершньова О., Гаврилова Я., Кіляничук В. Досвід проєкту TEXTOUR у формуванні модерних ідентичностей. *Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур : матеріали XVI Міжнародної наукової конференції* (м. Острог, 22-23 червня 2023 р.) С. 120-124. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8875/1/119-125.pdf> (дата звернення: 30.03.2024).
  8. Cultural Routes of the Council of Europe Programme : Activity Report 2023. *European Institute of Cultural Routes. Luxembourg, 2023*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/activity-reports> (дата звернення: 09.03.2024).
  9. Cultural Routes Database. *Cultural Routes of the Council of Europe : website*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes> (дата звернення: 09.03.2024).
  10. *Via Regia*. URL: <https://via-regia.org.ua/pro-via-regia/> (дата звернення: 09.03.2024).
  11. *Via Regia. A symbol for European unification. TEXTOUR : website*. URL: <https://textour-project.eu/pilots/via-regia/> (дата звернення: 09.03.2024).

References

1. Dychkovskiy S. I. Kulturnyi turizm industrialnoi epokhy: hlobalni ta lokalni perspektyvy. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. 2020. № 2. P. 17-26 [in Ukrainian].

2. Oliinyk V. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku ekskursionoho turyzmu. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Heohrafiia. 2023. № 845. P. 5-11. doi: <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.5-11> [in Ukrainian].
3. Kulturni marshruty Rady Yevropy: praktychnyi posibnyk. Ministerstvo kultury Ukrainy. Kyiv, 2018 [in Ukrainian].
4. Pankiv N. Ye., Havrylyshyn O. M. Vplyv kulturnoi spadshchyny na rozvytok turyzmu v Ukraini. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 2021. № 6, Tom 1 (300). P. 212-224. doi: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6-34> [in Ukrainian].
5. Pro Prohamu realizatsii proektu «Sotsialni innovatsii ta tekhnolohii dlia staloho zrostannia cherez rozvytok kulturnoho turyzmu» – «TEXTOUR» na 2021-2024 roky. URL: <http://surl.li/scfps> [in Ukrainian].
6. Ukraine has officially joined the Agreement on Cultural Routes of the Council of Europe. *kmu.gov.ua: official website*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-oficijno-priyednalasya-do-ugodi-pro-kulturni-marshruti-radi-yevropi>.
7. Shershnova O., Havrylova Ya., Kilianchuk V. Dosvid proiektu TEXTOUR u formuvanni modernykh identychnosti. *Problemy kulturnoi identychnosti v sytuatsii suchasnoho dialohu kultur: materialy XVI Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (m. Ostroh, 22-23 chervnia 2023 r.) P. 120-124 [in Ukrainian].
8. Cultural Routes of the Council of Europe Programme: Activity Report 2023. *European Institute of Cultural Routes. Luxembourg, 2023*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/activity-reports>.
9. Cultural Routes Database. *Cultural Routes of the Council of Europe: website*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>.
10. *Via Regia*. URL: <https://via-regia.org.ua/pro-via-regia/>.
11. *Via Regia*. A symbol for European unification. *TEXTOUR: website*. URL: <https://textour-project.eu/pilots/via-regia/>.